

Pastors, S., *Anpassung um jeden Preis? De europapolitischen Strategien der Niederlande in den Neunzigerjahren* ((bewerkt) Münster 2003, Niederlande-Studien XXXVI; Münster, New York, München, Berlijn: Waxmann, 2005, 280 blz., €34,90, ISBN 3 8309 1463 6).

In de buitenlandse politiek van Nederland, met name op het terrein van de Europese integratie, is niet pas de klad gekomen door het afwijzen van het referendum over de Europese grondwet (1 juni 2005): dat is de hoofdstelling van dit boek van Sven Pastors. De auteur was medewerker van het Zentrum für Niederlande-Studien in Münster; sinds kort is hij medewerker van de FDP-politicus Christian Lindner in Noordrijnland-Westfalen. Het is de bewerking van zijn proefschrift, waarop hij in 2004 promoveerde.

De schrijver begint zijn werk met de bekende vragen die de politieke wetenschappen zo weten te boeien: wat is eigenlijk macht, wat is de macht van kleine staten en in welke traditie staat de Nederlandse buitenlandse politiek. Dit levert vooral een aantal verplichte figuren op, die pas betekenis krijgen bij de daarop volgende hoofdstukken over de aanloop tot en de onderhandelingen over de verdragen van Maastricht (1992), Amsterdam (1997) en Nice (2001). Vooral de eerste twee zijn van belang, aangezien Nederland in die periode voorzitter was van de Gemeenschap.

In menig opzicht gaat het hier om een bewogen periode, ingeklemd tussen het einde van de Koude Oorlog en het begin van de oorlog tegen het terrorisme. Daarmee veranderde de voorstelling op het hoofdtoneel van de wereldpolitiek nogal, waarbij lange tijd volstrekt onduidelijk was wat het plot was van het nieuwe stuk. In dat kader werd van des te meer belang dat er nagedacht werd over de rol van Europa, zowel over de onderlinge relaties van de daarbij betrokken staten, als tussen Europa en de rest van de wereld. Maar dat nadenken leverde niet in alle opzichten veel verstandigs op. Integendeel, met enige verbijstering moest worden vastgesteld dat een Nederlands voorstel over de verdere integratie van Europa van de hand van Van den Broek en Dankert op 30 september 1991 (Zwarte Maandag) dramatisch mislukte. De oorzaken hiervan waren velerlei en vallen samen te vatten onder de trefwoorden overijling en falende, zo niet ontbrekende coördinatie. Daarna lijkt het wel weer beter te gaan, vooral omdat samenwerking en integratie op financieel-economisch gebied in een stroomversnelling was geraakt en een succes werd: de invoering van een gemeenschappelijke markt, de euro en het binnenhalen van de benoeming van Duisenberg als voorzitter van de Europese Centrale Bank (1998). Daarmee verwierf Nederland weer enig aanzien. Maar deze successen werden achteraf overschaduwed door het per referendum afwijzen van het grondwettelijk verdrag in 2005.

Het interessante is dat Pastors laat zien dat de Nederlandse politieke elite weliswaar nogal opkeek van de uitslag van het referendum, maar eigenlijk toen de storm oogstte die al enige tijd tevoren gezaaid was. Nederlanders hadden lang gegolden als welhaast ideale Europeanen. Maar dat was vooral te danken aan het feit dat de Europese integratie vooral betrekking had op economische

samenwerking en dat viel niet geheel toevallig nauw samen met het Nederlands belang. En daarbij moest het eigenlijk ook maar blijven. Dankert riep in 1992 wel 'Geen markt zonder staat', maar de Nederlandse voorstellen voor een verdergaande politieke integratie leken doorgaans vooral te moeten dienen om de dynamiek van de Europese politiek onder controle te houden en een mogelijke intergouvernementele samenwerking tussen Frankrijk, Duitsland en Engeland te verijdelen. Nederland moest (en moet) er bij voorbeeld niet aan denken het eigen liberale klimaat (abortuswetgeving, drugs, euthanasie) onder een Europees politiek regime te brengen en was dan ook eigenlijk uitgepraat vanaf het moment dat de gemeenschappelijke binnenmarkt voltooid was. Te betreuren valt dat dit enigszins onder de pet werd gehouden en de zoete retorica over verdergaande verdieping en democratisering zo overheersend was dat de wat sceptischer opmerkingen van Bolkestein algemeen als ongepast werden beschouwd. Er was, volgens Pastoors, na Amsterdam (1997) dan ook vooral sprake van een identiteitscrisis, die vooral tot uitdrukking kwam tijdens de onderhandelingen in Nice, waarbij Wim Kok Nederland stilerde als kleinste onder de groten en grootste onder de kleinen en daarmee vooral tussen servet en tafellaken bungelde. Kenmerkend was ook dat er vrijwel geen enkele reactie kwam op de belangrijke Berlijnse rede van Joschka Fischer (12 mei 2000) 'Vom Staatenbund zur Föderation. Gedanken über die Finalität der europäischen Integration.' Europa heeft geen doel, maar is een proces, zo lijkt hier de overheersende gedachte te zijn. Bij een dergelijke *orientierungslosigkeit* van de politieke elite viel dan ook te verwachten dat het referendum niet goed kon aflopen.

Het boek van Pastoors is nu niet meteen een *page turner*, evenmin is het gebaseerd op veel oorspronkelijk archiefmateriaal. Daar staat tegenover dat het een degelijke, helder gestructureerde analyse geeft van een complex decennium in de Nederlandse politiek.

Piet de Rooy

Poels, V., *Een Roomse droom. Nederlandse katholieken en de Noorse missie 1920-1975* (Dissertatie Nijmegen 2005, Nijmegen: Valkhof Pers, 2005, 693 blz., €35,-, ISBN 90 5625 191 0).

Een roomse droom behandelt een nagenoeg onbekend hoofdstuk uit de Nederlandse missiegeschiedenis. Dat hoofdstuk nam een aanvang in 1918, met de benoeming van de Nederlandse kardinaal W. M. van Rossum tot prefect van de Congregatio de Propaganda Fide, de missieafdeling van het Vaticaan. Niet tevreden met de schamele positie van de katholieke kerk in Scandinavië probeerde Van Rossum een nieuw missionair elan op te wekken. Daartoe verving hij de reeds lang zittende eigenlandse kerkleiders van Denemarken, Zweden, Noorwegen, Finland en IJsland door vijf Nederlanders. Enerzijds een begrijpelijke beslissing gezien de enorme missieijver onder Nederlandse katholieken, anderzijds niet de beste manier om vertrouwen te winnen voor een geloof dat in Scandinavië toch al werd versleten voor wezensvreemd aan de eigen volksaard.

Zo werd Jan Smit, professor exegese van het Utrechtse grootseminarie, in 1922 benoemd tot apostolisch vicaris voor Noorwegen en Spitsbergen. Samen met Van Rossum prijkt de kersverse mgr. Jan Olav Smit op de kaft van het boek: twee zwartgerokte heren in een natuurlandschap, kijkend naar de camera, maar de zware slagschaduw van hun hoeden ontnemt ons het zicht op hun blik. Een duistere, somber aandoende omslag. De auteur had geen omineuzer foto kunnen kiezen.

Voor de missionarissen in het veld was al snel duidelijk dat Van Rossum het onmogelijke wilde. Vijf religieuze instellingen waren bereid gevonden de Noorse missie aan te nemen: de franciscanen, de maristen, de liefdezusters van de H. Carolus Borromeus (beter bekend als de zusters onder de Bogen), de missiezusters franciscanessen van de H. Antonius (van Padua) en de zusters van O. L. Vrouw van Amersfoort. Daarnaast trokken ook seculiere priesters naar Noorwegen, aangemoedigd door een solide missiebasis in Nederland die in het tijdschrift *Uit het land van St. Olav* hoog op gaf van deze missie. In werkelijkheid werden er echter weinig zichtbare resultaten geboekt: de kerk en de religieuze gemeenschappen groeiden nauwelijks en er kwamen ongeveer net zoveel bekeerlingen bij als er uit de kerk stapten.

Noorwegen, pas in 1905 onafhankelijk geworden na eeuwenlang door Denemarken en Zweden te zijn gedomineerd, zag de katholieke missie als een gevaar. De traditionele hiërarchische structuur van de katholieke kerk botste met het Noorse egalitarisme en individualisme, en de ultramontaanse aspiraties van Van Rossum en Smit vielen slecht. De aanduiding 'missiegebied' was niet in het minst vanuit cultureel oogpunt vernederend voor een land dat op literair gebied tot de Europese top hoorde. Van Rossums militante houding tegenover de evangelisch-lutherse staatskerk versterkte slechts de Noorse achterdocht jegens de Nederlandse missieijver en droeg uiteindelijk bij aan het aftreden van Smit in 1928.